

BORDEIUL DE PE OBCINA FEREDEUL CUCOȘULUI

Ala MOVILEANU¹, Constantin PĂTRAȘCU²

ala_mov@yahoo.com, cos_pat@yahoo.com

ABSTRACT: This study emphasizes the beauty of Bucovina, describing the way in which the houses from this geographical area are built. The main role belongs to the anonymous popular creator/craftsman. The art of building using wood means a understanding, patience and skill. This type of building, named hut, has some side brackets, which support the front roof frame creates ample space for porch sheltered from rain and other weather. Always dressed porch functional role and decor giving a unique overall appearance of the building. Study of Bucovina traditional household that was true models of rural traditional culture, leading eventually to the conclusions and findings related special dialogue with local values elements of national circulation and even Europe.

KEYWORDS: beauty, culture, decoration, hut, wood.

Frumusețea inegalabilă a meleagurilor bucovinene își află corespondent doar în comorile de hărănicie și frumusețe ale oamenilor de aici, în neîntrecutele monumente istorice, de artă și civilizație. Domni ai Moldovei, ori dregători, s-au întrecut în a înzestra aceste locuri cu alese semne de pricepere și frumos. Truda pentru aceste lucrări artistice a aparținut oamenilor locului, meșterilor zidar și pietrari, făuritori de planuri și structuri arhitecturale, dar cu osebire, celebrilor zugrăvi în frescă, a căror faimă a ajuns în zilele noastre pe cele mai îndepărtate meleaguri ale lumii.

În umbra acestor mărețe ctitorii stă munca anonimă a meșterului popular, cel care cioplește lemnul în alcătuirii de case și biserici, cel care migălește, în capete de bârnă, la cosoroabe, la portaluri, fibra lemnului, modelând stăruitor și cu răbdare motive vechi, ale căror semnificații s-au pierdut, puțin câte puțin, din memoria colectivă.

Măiestria de a construi în lemn, dezvoltată și amplificată de-a lungul anilor de meșterii de pe meleagurile bucovinene, multitudinea elementelor de cultură populară, alături de generoasa prezență a istoriei locale sunt

¹ Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București

² Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București

dovezi ce necesită o cercetare atentă a originalelor creații arhitectonice țărănești de orice fel, subiect ce impune o tratare exhaustivă.

Acoperit cu păduri întinse și sălbatice, teritoriul bucovinean a oferit cu multă generozitate lemnul. Din această realitate a decurs firesc și răspândirea coplesitoare a construcțiilor de lemn din ținuturile de deal și munte. Ridicarea adăposturilor pentru om și animale a cerut multă îndrăzneală, simț intuitiv și o judicioasă folosire a spațiului mai ales la adaptarea construcțiilor la terenul în pantă.

Evoluția meșteșugului de a construi a cunoscut în Bucovina un proces complex de particularizare tipologică favorizată de o serie de factori care și-au pus amprenta în mod diferit. Mai hotărâtoare pare a fi ocupația de bază a marelui areal bucovinean, cu nevoile imediate de creare a condițiilor de creștere a animalelor de adăpostire și prelucrare a produselor acestora sau de depozitare a roadelor câmpului.

Casa de locuit, șurile masive, hambarele de mare capacitate, instalațiile tehnice populare, stâna, fântânile, bisericile din lemn, toate îmbină într-un echilibru admirabil raporturile formelor geometrice precum pătratul, cercul, dreptunghiul sau conul.

O privire atentă, chiar a amatorului, mai poate surprinde cu totul întâmplător casa monocelulară specifică unei perioade mai îndepărtate, obiectiv de mare simplitate dar de o perfectă funcționalitate și concentrare maximă de viață familială, interiorul cuprinzând întreg mobilierul necesar traiului, precum și obiectele de uz casnic și gospodăresc.

Pe scara evolutivă a planimetriei, după o perioadă destul de lungă, apare și aici casa cu tindă neîncălzită și o cameră de locuit, din care se desprind un tip funcțional intermediar cu cămara pentru provizii.

Tratând rapid evoluția planimetrică a locuinței țărănești din Bucovina se ajunge la locuința cu două camere, locuința cu cea mai frecventă răspândire care se întâlnesc atât în zonele Dorna, Câmpulung, Humor, cât și în cele de sub **obcine** sau în zonele de deal și câmpie locuințe de intemperii, loc de desfășurare a anumitor activități casnice, dar și loc de odihnă. Întâlnite în literatura de specialitate cu titlul de **case țărănești de sezon**³, aceasta este situată înafara perimetrului așezării, cu funcționare sezonieră, numită și **bordei**. Terminologia este unitar folosită atât pe cursul montan al Sucevei,

³ Gheorghe Bratiloveanu, Mihai Spânu, *Monumente de arhitectură în lemn din Ținutul Sucevei*, Ed. Meridiane, București, 1985, p. 45.

cât și pe cel al Moldovei și Bistriței⁴. Această construcție se amplasează, obligatoriu, în perimetrul fânețelor aflate în proprietatea familiei, în general, în zona de munte, în afara localităților, pe pantele abrupte, locuri mai puțin practicate pentru așezări, știut fiind că acestea se dezvoltă, mai ales, pe firul apelor sau pe pantele domoale. Această anexă gospodărească din afara vetrei satului este locuită, din primăvară până în toamnă, fiind asiduu întrebuințată în perioada de la recoltatul furajelor. Tot aici se desfășoară o întinsă gamă de activități, incluzând păstoritul de bovine și ovine, prepararea produselor din lapte, albinăritul, pregătirea lemnului pentru iarnă, confecționarea draniței etc. Locul unde sunt grupate mai multe construcții de acest gen, se numește la bordeie, fiind un ansamblu organizat ca un sat împrăștiat, cu ulițe înguste. În funcție de zona etnografică, împrejmuirea este unitară, constructiv și funcțional, cu rol de delimitator și de apărare a proprietății. Existența mai multor materiale de construcții raportate la condițiile locale, (bârne, *răzlogi*, scândură, mărcini, nuiele etc.) duce în cele din urmă la variații. Aici, în zona platourilor înalte, dar și pe terasele superioare cu bordeie sau gospodării risipite pe mari suprafețe, gardurile sunt arhaic construite din *răzlogi*, ușor demontabili, fiind cea mai veche formă de împrejmuire întâlnită pe întreg spațiul românesc.

Construcția achiziționată de Muzeul Satului din Câmpulung Moldovenesc în 2002 este o anexă gospodărească din afara vetrei satului, fiind locuită, după cum spuneam, cu foarte scurte intermitențe, din primăvară în toamnă, fiind asiduu întrebuințată în perioadele de recoltare și conservare a furajelor. Este vorba despre tipul de „bordei” cu plan dezvoltat (tindă și cămară), ce se întâlnea foarte des în secolele XVIII–XIX în „ținuturile înalte”.

Construcție de rară frumusețe prin arhaismul arhitectonic, „bordeiul” procurat de la Doboș Petru din orașul Câmpulung Moldovenesc, era situat pe o pajiște alpină la cota 1000 m, numită Obcina Feredeul „Cucoșului”.

Pentru a face caracterizarea unei asemenea construcții, trebuie mai întâi amintit tipul de păstorit practicat în zonă, care este denumit *agricol-pastoral cu stâna la munte*⁵, uneori *pendulator* (cu iernat în vatra satului) sau chiar cu *pendulare dublă* (cu iernat în zona fânețelor la târle)⁶.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Academiei, București, 1964, p. 71.

⁶ Nicolae Dunăre, *Ocupații tradiționale*, în „Introducere în etnologie”, Ed. Academiei, București, 1980, p. 91.

Analizând acest tip de păstorit distingem, în trecut, două variante de stâne: stâna de strânsură, înjghebată prin întovărășirea mai multor proprietari („sâmbrași”) și stâna individuală a celor înstăriți, care posedau pășuni proprii pe suprafețe mari⁷.

În cazul de față fostul proprietar avea în trecut o suprafață în jur de 100 hectare cu fânață, pășune, pădure.

Bogăția pădurilor oferă material de bună calitate – bârne lungi, cu diametrul aproximativ egal, căpriori, bușteni masivi pentru tălpi, lemn pentru scândură și draniță⁸.

În dimineața zilei, când a avut loc demontarea (7 august, 2002) locuința temporară părăsită de pe Obcina Feredeului, punctul „Cucoșul” ne aștepta stingheră în mijlocul poienii înconjurată de păduri. Acest amănunt relatează faptul că a fost ridicată cu arbori doborâți pe loc, folosindu-se una dintre tehnicile de construcție utilizate în zonă, prin dispunerea bânelor în cununi orizontale. Tehnică de construcție a pereților întâlnită la locuințele vechi, cea a cununilor de bârne rotunde dispuse orizontal (*blockbau* în termenii de specialitate), fixate la colțuri în cheutori drepte, creșterea la capete se face pe ambele părți, tehnică ce va căpăta mare răspândire către sfârșitul secolului al XIV-lea⁹.

Realizarea artistică a exteriorului trebuie privită ca o intenție estetică expresivă și ca o adecvare funcțională a decorului unui scop utilitar bine precizat și la locuințele temporare. Consolele laterale, pe care se sprijină scheletul acoperișului în partea frontală, creează un spațiu generos, pentru prispa adăpostită de ploaie și alte intemperii. Prisma a îmbrăcat întotdeauna rolul funcțional dar și de decor dând o notă aparte aspectului general al construcției.

Decorul bordeielor din Bucovina este în general de o mare sobrietate, dar nu lipsit de eleganță și personalitate, fiind executat în elementele construcției sub forma unor creștături pe la colțuri, pe grinzi, stâlpi sau fiind dat de efectul îmbinării la colțuri a cununilor de bârne. Acest gen de decor exterior corespunde mai mult unui simț practic-estetic, decât de interes strict ornamental.

⁷ Dumitru Rusan, Marcel Zahaniciuc, *Zona Etnografică Câmpulung Moldovenesc*, Ed. Muzeul „Arta Lemnului, Câmpulung Moldovenesc, 1996, p. 37.

⁸ Nicolae Cojocar, *Casa veche din lemn din Bucovina*, Editura Meridiane, București, 1983, p. 69.

⁹ *Ibidem*, p. 26

Elementele decorative și cu funcție constructivă ce conferă locuințelor o valoare artistică aparte, sunt stâlpii simpli de la prispă și modalitatea de marcarea laterală stânga a prispei prin prelungirea accentuată a bânelor pereților transversali, creând singura consolă. Dacă amintim și consolele care apar în partea superioară a pereților de la casele vechi, vezi casa Straja din Muzeul Satului, tabloul decorativ se întregește fără a fi epuizat cu totul. Meșterul popular s-a străduit în timp să pună în valoare toate elementele componente ale construcției pentru realizarea unei ornamentații care să nu „altereze” formele structurale, susținând armonios întreg edificiul.

Acest sistem constructiv-decorativ păstrat prin tradiție, definește uneori și sensuri simbolice reproducând în chip realist sau stilizat funcția. Plastica arhitectonică rezultată din totalitatea combinațiilor, prezența unor elemente decorative cu substrat mitic, „capul de cal” puternic stilizat, dau o notă decorativă cu semnificații aparte și adăugare de funcții cu încărcătură mitică în sfera locuinței.

Acoperișul cu *streșine* larg prelungite, pentru protecția pereților de intemperii, formează, împreună cu consola la fațada principală, o prispă deschisă și prezintă un reușit joc de volume. Acoperișul vechi în patru ape corespunde unor factori climatici locali, dar și tipologiei arhaice a casei care inițial, planimetric corespundea unui pătrat.

În spatele locuinței, dar și pe latura stângă, existau niște stâlpi, care aveau șanțuri realizate pe mijloc cu securea, dovadă că pe aceste părți exista o aplecătoare pentru adăpostirea animalelor, atunci când se opreau primăvara devreme, înainte de urcarea lor sus la munte, sau în anotimpul răcoros, când se opreau aici pentru a consuma nutrețul adunat în fânare speciale.

Pereții sunt lipiți și văruiți, iar pe jos suprafața de călcare era alcătuită din nășapeală (pietriș și pământ bătut) până la jumătatea tălpilor în camera de locuit, în tindă era podit cu dușumea de scândură. Într-o vreme mai îndepărtată (faza clasică a arhitecturii populare) bârnele rămâneau libere atât la exterior cât și la interior. Chiar dacă exteriorul va rămâne multă vreme cu bârne aparente, în interior, ca și în cazul de față, se aplica o *lutuială* ușoară ce va avea o compoziție obținută uneori dintr-o rocă moale friabilă, dizolvată în lapte dulce, var și chiar adăugându-se și miere de albine.

Ca tipologie, monumentul face parte din categoria locuinței simple cu tindă rece, cu plan dreptunghiular, care s-a dezvoltat din bordeiul

monocelular. Intrarea se face prin partea stângă a fațadei principale, prin tinda, fără vatră de foc, cu bârne aparente și fără tavan. Accesul în pod se face cu ajutorul unei scări mobile, care se fixa în cârlige sub streășină, atunci când nu era nevoie de ea. Tot în tindă, pe partea stângă se află o „laviță” lungă, folosită ca suport pentru gălețile de apă, coafele cu lapte sau alte piese de inventar gospodăresc. Pe grinzi se băteau cepuri, pentru agățarea legăturilor de plante medicinale.

În camera de locuit cuptorul din cărămidă este amplasat în colțul peretelui cu ușa de intrare și ocupă aproximativ un sfert din spațiul de locuire. Acest cuptor are un horn (sistem de hotă), care preia fumul, ce se răspândește direct în pod, asigurând o bună conservare a draniței acoperișului. La vatră puține piese de uz casnic, un ceaun, câteva oale în care se gătea.

În continuarea cuptorului era amplasat patul, până în peretele de pe latura dreaptă, iar pe celelalte două laturi, de jur împrejur, sunt două laițe late pentru dormit. Mai era o masă rotundă cu trei picioare, la înălțimea laițelor, pe care se mânca.

Textile de interior nu erau decât strictul necesar: câteva păretare, piese folosite pentru învelit și acoperit patul (cergi, poclăzi).

Componentă majoră a culturii populare bucovinene, arhitectura de interior se impune ca un depozitar de frumusețe și înțelepciune, de echilibru și îndelungat spirit conservatorist, rezultat al unui străvechi proces de acumulări și chiar influențe realizate și filtrate cu mult simț artistic, al gustului pentru frumos al oamenilor acestor locuri.

Legată strâns de arhitectură, impusă de tipologia planimetrică, organizarea interiorului a reflectat realitatea fiecărei epoci de unde rezultă încărcătura și caracterul de document etno – cultural de primă importanță.

Interiorul bucovinean se înscrie într-o mare unitate ce se manifestă prin păstrarea unor elemente străvechi, unitate conferită și de planimetria și destinația încăperilor, sisteme de încălzire, dispoziția pieselor de mobilier, a țesăturilor decorative. Inovațiile acumulate pe parcurs au rezultat din anumite transformări de ordin estetic, local sau împrumuturi prin interferențe. Aici nimic nu a fost improvizat, prin tehnică de construcție și decor, arhitectura tradițională dă un sentiment de siguranță și trăinicie. Esențele lemnului (în cea mai mare parte conifere) erau tăiate în perioada anului când circulația sevei era stagnată sau măcar încetinită. Așa se explică printre altele că lemnul din vechile case țărănești poate fi refolosit în cele mai bune condiții.

Arhitectura de interior constituie o mărturie primordială la apartenența etniilor locale și a continuității de locuire într-un teritoriu istoricește bine determinat. Interiorul casnic bucovinean aduce o apreciazabilă contribuție la îmbogățirea tezaurului patrimonial românesc confirmând alături de alte aspecte valoarea cu totul remarcabilă a civilizației rurale tradiționale.

Există mărturii că în acest „bordei” a locuit o femeie sărmană, angajată de proprietar, ca să dea fân la animale, când acestea nu coborau până jos în Câmpulung Moldovenesc. Proprietarul uneori urca panta anevoioasă de 7–8 km., pentru a verifica cum îi sunt îngrijite animalele, iar femeia, dând dovadă de ospitalitate, „îi făcea un ceain cu lapte gros”(inf. Doboș Petru). Acesta mânca pe săturate și cobora mulțumit, că treburile merg bine.

Studierea gospodăriei tradiționale bucovinene care a constituit adevărate modele ale culturii tradiționale rurale, duce în cele din urmă la concluzii și constatări deosebite legate de dialogul elementelor locale cu valori de circulație națională și chiar europeană.

Peisajul geografic bucovinean, puternic umanizat în timp printr-o mișcare a populației spre pădure sau văi a dus la cuprinderea în circuitul economic a noi spații și în cele din urmă la apariția unor așezări cu mare energie de habitat local.

Factorii naturali au jucat un rol determinant în constituirea structurii așezărilor, a densității populației, a tipologiilor gospodăriilor. Remarcăm faptul că diversitatea ocupațiilor, condițiile naturale și istorice, diferențierile sociale, influențele străine, interferențele din zonele învecinate au dus în cele din urmă la definitivarea câtorva tipuri de gospodării caracteristice pentru ținutul istoric al Bucovinei.

În cadrul complexelor gospodărești tradiționale structura se diferențiază atât prin natura și numărul construcțiilor dar și prin modul de organizare al lor, relația ocupație-structură gospodărească fiind mai ușor sesizabilă la complexele mai vechi ce cuprind de obicei un număr mai mare de anexe ca spații specializate și a căror amplasare nu este întâmplătoare.

Bibliografie:

- [1] Bratiloveanu Gheorghe, Spânu Mihai, *Monumente de arhitectură în lemn din Ținutul Sucevei*, Editura Meridiane, București, 1985.
- [2] Camilar Mihai, *Arhitectura populară bucovineană*, Suceava, 2014.
- [3] Cojocar Nicolae, *Casa veche de lemn din Bucovina*, București, 1983.

- [4] Dunăre Nicolae, *Ocupații tradiționale*, în „Introducere în etnologie”, Editura Academiei, București, 1980.
- [5] Lucău-Dănilă Filon, Dumitru Rusan, *Fundu Moldovei*, Societatea pentru cultură „Dimitrie Gusti”, 2000.
- [6] Popoiu Paula, *Fundu Moldovei 80 de ani de la prima campanie monografică, 2928–2008*, editura Mega, Cluj-Napoca, 2008.
- [7] Rusan Dumitru, Zahaniciuc Marcel, *Zona Etnografică Câmpulung Moldovenesc*, Muzeul Arta Lemnului, Câmpulung Moldovenesc, 1996.
- [8] Vuia Romulus, *Tipuri de păstorit la români*, Editura Academiei, București, 1964.
- [9] Zderciuc Boris, *Așezări-arhitectură, în arta populară bucovineană*, Suceava, 1975.